

Çevresel Hareketin Retoriği Üzerine Birtakım Mülâhazalar*

Ronald Hamowy**

Giriş***

Cato Enstitüsü, 1981 yılının Aralık ayında Palo Alto, Kaliforniya'da kirlilikle ilgili bir sempozyumda sunulmak üzere, kirliliğin hukuku ve iktisadı üzerine bir dizi bildiri sipariş etti. Doğrusunu söylemek gerekirse bu konferans için yazılmış pek çok denemenin en unutulmazlarından ve bir sonraki yılda Enstitü'nün dergisinde yayımlananlardan birisi, Murray Rothbard'inkiydi. Bu denemesinde Rothbard, liberteryen bir perspektiften mülkiyet haklarının tabiatını tahlil etmiş ve kirliliğe sebep olan haksız fiillere ilişkin muassal teorisi için bir mukaddime sunmuştu.¹ Rothbard'ın tahlili, şu mefhum üzerine dayandırılmaktadır: Hakikaten hür bir toplumla tutarlı herhangi bir hukukî sistem, sadece, bir kimseye veya âdil bir şekilde kazanılmış mülkiyetine karşı hem kuvvet kullanımına hem de bir kuvvet kullanımı tehdidi

dini içeren eylemlere müsaade etmez ve "âdil bir şekilde kazanılmış mülkiyet" belli bir şekilde veya belli bir ölçüde kirliletmek için kanun ile verilmiş irtifak hakkını (*homesteaded easement*) içerebilir, ve çoğu kere de içermektedir.

Pek çok soru(n) vardır ki, bunları cevaplayabilmek için Rothbard'ın bu denemede ulaştığı sonuçlardan yararlanılabilir. Netice itibariyle, özellikle esef verici olan şu ki, Rothbard, bu konuları daha fazla inceleme fırsatı bulamadı; mülkiyet hakları ve bu hakların iktisadî büyümeyle ilişkisi üzerine hazırladığı bu ve daha önceki çalışmalarında maharetle ileri sürdüğü gibi, bilebildiğim kadarıyla, liberteryen bir perspektiften çevresel hareketlerin kendisiyle ilgili genel bir değerlendirme sunmadı. Rothbard'ın, mülkiyet haklarına dayalı olarak, çevresel gruplar tarafından kabûl edilen politika önerilerinin pek çoğunu hür bir toplum için hasım olarak görüp mahkûm edeceğinde şüphe yoktur; ama o, liberteryen teori açısından bu hareketin retoriğini hiçbir yerde tahlil etmedi.

Bu deneme, kısmen bu açığı doldurmaktan öte bir şey yapmaya yeltenmemekte; modern çevreciliğin bir yönüne temas et-

** Alberta Üniversitesi tarih profesörü.

*** "Giriş" ve "Sonuç", okuyuşu kolaylaştırmak için tarafımızdan metne eklenmiştir (ç.n.).

¹ Murray Rothbard, "Law, Property Rights, and Air Pollution," *Cato Journal* II (1982): 55-99. Bu deneme, Walter E. Block'un editörlüğünü yaptığı *Economics and the Environment: A Reconciliation* (Vancouver, B.C.: The Fraser Institute, 1999, s. 233-279) adlı kitapta yeniden basıldı.

meye uğraşmakta ve bu hareketin hakikî bir liberal toplumla ilişkili değerlerin temelini yönelik iddialarını tahlil etmektedir. Yapmak istediğim şey, hassaten rasyonel söylem için hasım ve sadece, kabul edilirse, medeniyet için tahripkâr olacak müdafaası imkânsız ve aslı esası olmayan sonuç ve önerileri desteklemeye hizmet eder bulduğum çevresel hareketin retorüğünde ortak olan belli birtakım özellikleri incelemektir. Söz konusu sonuç ve öneriler, ilk önce, “haklar” teriminin yaygın yanlış kullanımı etrafında; ikincisi, modern insan tabii kaynaklara düşman ve ona karşı tahripkârken, teknoloji öncesi ilkel toplumlardaki insanların çevreyle uyumlu yaşadıkları fikri etrafında; ve son olarak, teknolojinin, tabii olarak, zehirleyici olduğu düşüncesi etrafında temerküz etmektedir.

1. Haklar

Çevresel retorüğün en hoş olmayan özelliklerinden birisi, terminolojik karışıklıkla örülü olmasıdır; bu sayede, imtiyaza ilişkin belirli ihсанlar, sürekli olarak haklarla birbirine karıştırılmaktadır. Ciddî siyasî söylemin geleksel olarak işaret ettiği haklar, negatif olarak tasavvur edilir ve yönetimlerin vatandaşlarına veya vatandaşların birbirlerine karşı nasıl davranabileceğine ilişkin sınırlamalara işaret eder. Hakların bu şekildeki kavramsallaştırılması, başka belgelerin yanı sıra, Bağımsızlık Bildirgesi'nde, Amerikan İnsan Hakları Beyannamesi'nde ve İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nde ortaya konulmuş bir şeydir.² Bu şekilde tasavvur edilen haklar, sadece, haklarını kullanmak istiyorsam, başkalarının da belirli bir şekilde eylemde bulunmalarını zorlamayı gerektir-

² İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nin 4. maddesi şunu beyan eder: “Hürriyet başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapma yetkisini içerir; buna göre, her insanın tabii haklarını kullanması, sadece, toplumun diğer üyelerinin de bu hakların ayırmasını kullanmasını güvence altına alan sınırlamalara tâbidir.”

mez; aynı zamanda, başkalarının benim rızam olmadan belirli alanlara müdahaleden kaçınmasını da gerektirir. Bunun içindir ki, benim hayat hakkım, başkalarının beni sağ bırakmak için güçleri nispetinde her şeyi yapmaları yükümlülüğü altına girmelerini icap ettirmez; ama, bu hak, onların beni öldürebilme imkânını ortadan kaldırır.

Maalesef, çevreciler “haklar” terimini, negatif anlamda değil de onun çok daha kaba bir şeklini, başkalarının eylemde bulunmasından içtinap etmesini değil de belirli yol ve usuller içinde pozitif bir şekilde eylemde bulunmalarını icap ettiren birtakım imtiyazlara işaret etmeye yönelik bir eğilime sahiptirler. Tabii ki, çevreciler bu konuda yalnız değildirler. Siyasetçiler, sadece dinleyicilerinde belirli birtakım duygusal tepkiler meydana getirmek için “hürriyet” ve “haklar” gibi bu türden terimlere artan bir şekilde başvurmuş oldukları için, son yüzyıl siyasî söylemde ciddi bir erozyona şahit olmuştur. Siyasî literatürdeki bu çürüme, öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, şimdi insanların “yüksek eğitim”, kaliteli sağlık hizmeti” ve hatta havayolları tarifelerinin doğruluğu”, vb. gibi “haklar”ından söz ettiklerini işitmek olağandır.³ Çevresel söylem, ki bu

³ Galiba bu karışıklığın en meşhur örneği, Başkan Franklin Roosevelt'in 6 Ocak 1941 tarihinde Kongre'ye yaptığı konuşmada gözükmektedir. Roosevelt'in, üçüncü kez iktidara geldiğindeki milli hedefleri arasında, “konuşma ve ifade hürriyeti” ile “ibadet hürriyeti” arasında, iki yeni “hürriyet” daha eklemek vardı; bu yeni hürriyetler, “fakirlikten hür olma” ile “korkudan uzak olma hürriyeti” idi.

Siyasî dildeki bu çürümenin en ilginç örneklerinden birisi de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde görülmektedir. Beyanname'nin 25. maddesi şöyledir: “Her insanın, yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir hayat düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim imkânlarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hâllerde sosyal güvence hakkına sahiptir. Anneler ve çocuklar öncelikle özen ve yardım görmek hakkına sahiptirler. Bütün çocuklar evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, aynı toplumsal güvenceden yararlanırlar.”

türlü muğlaklıktan başışık olmaktan uzaktır, bu dili benimsemiştir. Ve çevreciler, hassaten şu veya bu devlet görevlisi olarak istihdam edilmiş olanlar, belirli hizmetleri yerine getirmeleri için başkalarına bir yükümlülük yüklemeyi icap ettiren imtiyazlara işaret etmeye yönelik olarak sıklıkla bu terimi kullanırlar. Bunun içindir ki, 1972 yılında Stockholm'da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı Deklârasyonu'nun 1. prensibi şöyledir: "İnsan, onur ve refah dolu bir hayata imkân sağlayan kalitede bir çevrede yeterli hayat şartlarına yönelik... temel bir hakka sahiptir."⁴ Aynı şekilde, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu, "bireylerin, çevrenin durumuyla ilgili hâlihazırdaki bilgiyi bilme ve bu bilgiye ulaşma hakkı" ile "çevre üzerinde hatırı sayılır ölçüde bir etkiye sahip etkinlikler hakkındaki alınan kararlara katılmak hakkı"na sahip olduklarına işaret etmektedir.⁵

"Haklar" terimi; çevreciler tarafından gûya onun daha geleneksel, yani negatif anlamında kullanıldığı, örneğin, çevrecilerin "kirletenlerden uzak yaşama hakkı"ndan söz ettikleri zaman bile, çoğu kere bu hakların yerleştirildiği bağlam hiç dikkate alınmadan kullanılır. Bir kimse, sigara içme karşıtı kampanyaların pek çok temsilcisinin genellikle yaptığı gibi, "sigara içilmeyen bir çevre(ye sahip olma)

Haklara ilişkin dildeki bu türden bir çürümenin ne kadar yaygın bir hâle gelmiş olduğuna bir başka delil de İngiltere'de daha yeni yapılmış bir anketin ortaya koyduğu sonuçlardır. Bu ankette, bir İnsan Hakları Beyannamesi oluşturmak için hakların önem sırasına göre sıralanması istenmiştir. "Makûl bir süre içinde Millî Sağlık Hizmetinin hastanesinde tedavi görme hakkı", %88 gibi yüksek bir oranla en üstte, %82 oranına sahip "âdil bir yargılama hakkı"ndan önce gelmiştir. "Britain's Constitution," *The Economist*, 21 Ekim-27 Ekim 1995: 66.

⁴ United Nations, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*, document A/Conf. 48/Rev. 1, Birinci Bölüm (New York: United Nations, 1972).

⁵ World Commission on Environment and Development, *Report: Our Common Future*, UNEP/GC.14/13 (New York: United Nations, 1987): 12-20.

hakkı"na atıfta bulunduğu zaman, bu atıf, şüphesiz, "Allah aşkına kimin çevresinden söz ediyoruz?" sorusunu sormayı anlamlı hâle getirir. Gerçi, hakikaten, benim kendi mülkiyetim üzerinde sigara içmemeleri konusunda başkalarından bir talepte bulunma hakkım olabilir; ama bu işi yapanlar başkalarının mülkiyetinde ise aynı talepte bulunma hakkına sahip olabilir miyim? Ne var ki, çevreciler, bu türden açık bir durumda dahi, şunu iddia edeceklerdir: Pek çok durumda, ben hakikaten böyle bir hakka sahip olacağım. Bu tür haklara sahip olunur, der çevreciler (ve bu konuda onlar yalnız da değildirler); çünkü, çoğu mülkiyet hakkı gerçekte hiç de özel değildir. Onlara göre, kamunun üyeleri (hem, bir apartman dairesi örneğinde olduğu gibi, kamunun *bütün* üyeleri hem de, bir iş yeri örneğinde olduğu gibi, kamunun *belli birtakım* üyeleri) mülkiyete dahil edilirler. Bundan dolayı, bir kimsenin adına kayıtlı özel mülkiyet ortaklaşa sahip olunan mülkiyet şekline sokulmaktadır; onun tanzimi savunulabilecek bir şekilde siyasî yollarla belirlenebilir. Hatta, pek çok çevreci, bu kamu sahipliği mefhumunu tabii dünyanın tamamına genişletmiştir. Bu kimseler, "bütün insanlığın ortak mirası"ndan ve "dünyanın kaynaklarını âdil bir şekilde paylaşma"dan söz ediyorlar.⁶ Sanki her birimiz, doğduğumuz zaman, dünyanın, toprağın ve yeryüzünün okyanuslarının bütün zenginliklerinden *belli bir oranda* payı tevarüs etmekteyiz; ve bu öneriler yapılırken, ister yer altı ister yer üstü olsun, bu kaynakların hâlihazırdaki sahipliği dikkate alınmaz. "Hak" teriminin, burada kullanıldığı gibi, "hayat hakkı" veya "bir kimsenin hürriyet hakkı" ifadelerinde ifade edilen şeyden oldukça farklı bir şeye işaret

⁶ Bu türden bir dilin oldukça eşsiz örnekleri için bkz. Dr. Norman Myers, ed., *Gaia: An Atlas of Planet Management* (Anchor Books, Garden City, N.Y.: Anchor Press/Doubleday & Co., Inc., 1984).

ettiği aşikârdır. Dünyanın kaynaklarının bir bölümüne sahip olma “hakkı”, kabul etmek gerekir ki, kamu otoriteleri (ve geniş anlamda -sonuçta kamu otoritelerinin yaptığı işleri finanse etmek zorunda olan- herkesi) belirli birtakım pozitif eylemler için yükümlülük altına sokar. Bu, -tetkik edilen- bir kimsenin “hakkı”nın sadece ferdî bir hak değil de daha çok, tabii olarak, sadece belli bir kolektif varlığın gûya temsilcileri olan birtakım otoriteler tarafından kullanılabilen (eğer böyle yanlış bir mefhum bir anlam ifade ediyorsa) kolektif bir hak olduğu örneklerde özellikle doğrudur.

Çevrecilerin işaret ettikleri haklar beşerî olmayanlarla alâkalı hâle geldiği zaman, çevre biliminin dili son derece değersizleştirilmektedir. Oldukça yüksek mevki sahibi bir jüri olan William O. Douglas, “tabiatın hakları”na işaret etmiştir;⁷ ve bu anlayış, diğer çevrecilerin pek çoğu tarafından kabul edilmiştir. Bu yazarlar, bütün hayatın fizikî ve biyolojik olarak birbirine bağımlılığını vurgulamaya yönelik çabalarında, tabiatın tamamına uygulanan ahlâk kurallarının ve siyasetin dilini tahrif etmiştir; bunun içindir ki, insanı yaşadığı çevreye göre biricik bir konuma yerleştiren bütün iddiaları tedricen zayıflatmaktadır.⁸ Bir ekolojistin gözlemlediği gibi: “İnsanlık, tabii dünya üzerinde fevkalâde hiçbir talebe veya hakka sahip değildir.”⁹ Christopher Stone, ki kendisi Güney Kaliforniya Üniversitesi’nde hukuk pro-

fesörüdür, “ormanlara, okyanuslara, ırmaklara ve çevrede bu şekilde adlandırılan diğer ‘tabii nesnelere’ –hatta, bir bütün olarak tabii çevreye- hukukî haklar vermemizi” önermiştir.¹⁰ Hayvanlara yönelik hakların genişlemesi, iddia edilir ki, renk veya cinsiyet ayırt etmeksizin, haklar mefhumunu bütün insanoğlunu ihata edecek şekilde genişletmiş hareketin bir devamından başka bir şey değildir. Bunun içindir ki, Peter Singer, ki kendisi “hayvan özgürleştirme” hareketinin kurucularında birisi ve “türcülük”¹¹ fikrini ilk kez formüle etmeyi üstlenen bir kişidir, “–menfaatleri ne olursa olsun, varlığın menfaatleri dikkate alındığında- temel unsurun, eşitlik prensibine göre, bütün varlıkları, yani siyahları veya beyazları, erkekleri veya dişileri, insanları veya insan olmayanları da içine alacak şekilde genişletilmesi olduğunu” yazmaktadır.^{12 13}

¹⁰ Christopher D. Stone, “Should Trees Have Standing? –Toward Legal Rights for Natural Objects,” *Southern California Law Review* XLV (1972): 456. Tabii nesnelere hakların taşıyıcısı olarak kabul ederek; Stone, böyle bir kabulün, tabiatın *insan için* varolduğu hâlihazırda bakış açısından köklü bir şekilde uzaklaşmayı yansıttığını (s. 489) ileri sürmektedir.

¹¹ “Türcülük”, verilen bilgiye göre, “tek bir türün üyelerinin menfaatlerine yönelik ve diğer türlerin üyelerinin menfaatlerine karşı bir önyargı veya bir önyargıya dayalı bir davranıştır”. “Açık olmalıdır ki”, der Singer, “Thomas Jefferson ve Sojourner Truth tarafından ırkçılığa ve cinsiyetçiliğe karşı yöneltilen temel itirazlar, aynı şekilde türcülüğe de uygulanmaktadır”. Peter Singer, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals* (New York: Avon Books, 1977): 7. Bu deneme, Singer’in, 5 Nisan 1973 yılında *New York Review of Books*’da çıkan, Stanley ve Roslind Godlovitch ile John Harris tarafından editörlüğü yapılan *Men ve Morals* adlı kitabındaki denemesinin genişletilmiş hâlidir.

Bütün insanoğlunun az veya çok yaptıkları –özellikle diğer hak sahiplerinin haklarını ihlâl eden- eylemlerinden dolayı sorumlu olduğunu kabul ettiğimiz için; Singer’in bu sorumluluk mefhumunu hayvan davranışlarına kadar genişletmemiz gerekip gerekmediğiyle ilgilenmesi anlamsız hâle gelir.

¹² Singer, *Animal Liberation*, s. 6. Ayrıca bkz. Tom Regan, *The Case for Animal Rights* (Berkeley: University of California Press, 1983).

¹³ Dille ilgili tahrifatların en gariplerinden birisinde, hayvan hakları mefhumu üzerine yorum yapan bir çevre filozofu, insanların, ne de olsa, pozitif haklara bile sahipken, hayvanların talep edebilecekleri hakların sırf negatif haklar olduğunu –galiba, Alaska geyiği ve kunduzlara uygulanabilir tabii haklar prensiplerinden feragat etmenin John Locke’a izafe edilebileceğini-

⁷ Roderick Nash, bu terimi kitabının başlığı olarak kullanmıştır. Bkz. *The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics* (Madison: University of Wisconsin Press, 1989).

⁸ Bir ekolojistin işaret ettiği gibi: “Hiç kimse bir ekosistemin herhangi bir parçasını kurcalamanın bütün sonuçlarını tahmin edemez. Canlı olmayan çevre bile, bildiğimiz hayatın onsuz tasavvuru imkânsız olacak olan özelliklere sahiptir.” Netice itibarıyla, yazar şöyle devam eder: “Tabiatın hakları” hukukla korunmak zorundadır. Eric Ashby, *Reconciling Man with the Environment* (Stanford: Stanford University Press, 1978): 82-85.

⁹ Lynton K. Caldwell, *In Defense of Earth: International Protection of the Biosphere* (Bloomington: Indiana University Press, 1972): 236.

“Derin ekolojistler”, ki Singer bunların en uç örneklerinden birisidir, hayvanların, bitkilerin, ağaçların, hatta minerallerin; insanlar nihaî olarak tabii hukuktan çıkarılan ahlâkî öğütleri ihlâl etmesinler diye, saygı duyulması zorunlu olan haklara sahip olduklarını ileri sürerler. Hatta, ahlâkî evrenin burada olduğu gibi dağlar, nehirler¹⁴ gibi tabii fenomenlere kadar genişletilmesi suretiyle, döngü mistisizmin en ilkel biçimleriyle kapatılmaktadır.¹⁵ Eğer bizler, bu hareket içinde “derin

ileri sürmektedir. Hayvan haklarını insanların sahip olduklarından farklı olarak tanımlamada, Alastair S. Gunn şunları belirtmektedir:

İlk önce, onlar ...hayvanlar söz konusu olduğunda esas itibarıyla negatif haklardır; oysa insanlar söz konusu olduğunda böyle değildir. Toplumsal bir çerçevede, “hayat hakkı”, sadece öldürülme hakkından daha fazla bir şey anlamına gelir. Refah devletinde hayat hakkı, yoksul, ihtiyaç sahibi veya zayıf düşmüşler lehine pozitif eylemde bulunmak için meşru bir taleptir; toplum tarafından, gıda ve tıbbî yardım sağlanması gibi. Hiç kimse beni öldürmese dahi, eğer açlıktan ve hastalıktan ölüme mahkûm ediliyorsa, benim hayat hakkım koruma altına alınmış olarak kabul edilemez. (Diğer taraftan, hiç kimse benim hayat hakkımı ihlâl etmemiştir. Olsa olsa, belki, bana yönelik sorumluluklarını yerine getirmede başarısız olmuşlardır –belki, eğer ben, Kuzey İrlanda’daki açlık grevi yapanlar gibi, ölmek istiyorsam, bundan bile söz edilemez.) ...Beşerî olmayanlar söz konusu olduğunda, beşerî müdahalenin nadiren hayvanların menfaatlerine olduğunu ileri sürmüştüm. Gerçi bunun istisnaları olabilir; sel basmış bir vadiye sıkışmış hayvanlar veya evcil hayvanlar ile bize bağımlı olmasına izin vermiş olduğumuz ve bunun için de sorumluluk üstlendiğimiz köpekler ile ilgili Singer’in vermiş olduğu örnekler gibi. Ne var ki, vahşi hayvanların menfaatleri, genellikle, insanların onları kendi başlarına bırakmaları sayesinde sağlanır –onların hayat hakkı, öldürülmemeleri şeklinde negatif karakterli bir haktır. “Traditional Ethics and the Moral Status of Animals,” *Environmental Ethics* V (1983): 143.

¹⁴ Bill Devall ve George Sessions, *Deep Ecology* (Salt Lake City: Peregrine Smith, 1985): 112. Tom Regan, başkalarıyla birlikte, sezgi ve bilinçliliğin ahlâkî bir mevkie sahip bir şey olması için zorunlu olmadığını ileri sürmektedir. “On the Nature and Possibility of an Environmental Ethic,” *Environmental Ethics* III (1981): 22.

¹⁵ “Haklar”ın hayvanlara kadar genişletilmesi, yeni bir şey değildir. Luc Ferry, çevresel hareketle ilgili mükemmel çalışmasında, Orta Çağ boyunca aralarında bitki kurtlarının, sülüklerin, sıçanların (iri farelerin), farelerin ve yılanların da yer aldığı, hayvanlara ilişkin çok sayıda “yargılama”yı tartışmakta ve hakların taşıyıcıları şeklindeki hayvanlar fikrinin, “tamamen, modern öncesinin, yani tabiatın yanı sıra hay-

ekolojistler”¹⁶ olarak adlandırılanlar tarafından talep edilen istekleri; yani, hakların hayatın bütün biçimlerine ve, bazı durumlarda, cansız nesnelere¹⁷ kadar genişletilmesini kabul etseydik; insanlık, tabiatın yetkilerini ihlâl etmesin diye, eylemsizlik içinde dondurulmuş olacaktı. Özellikle korkutucu olan şey, bu mantıksız sonucun, yani pek çok kimse için açıkça *abese irca yoluyla ispat* şeklinin, meşhur birçok çevreci sözcü tarafından hakikaten benimsenmesidir; bu sözcülerin bütün beşerî davranışa karşı hoşnutsuzlukları, onların inançlarının en tutarsız yönlerinden birisidir.¹⁸ Bu yazarlar için hümanizm; bir istihza terimidir,¹⁹ beşerî hayatın hayvan ve bitki hayatı üzerin-

van âlemiyle *hümanizm öncesi* bir ilişkinin göstergesi olduğuna işaret ettiği”ni belirtmektedir. İngilizce’ye çev. Carol Volk (Chicago: University of Chicago Press, 1995): xiii.

¹⁶ Bu terim, açık bir şekilde, bu hareketin en samimi savunucusu Arne Naess’in çalışmasında yer aldı. Naess’in şu çalışmasına bkz. “The Shallow and the Deep, Long Range Ecology Movements: A Summary,” *Inquiry* XVI (1973): 95-100. Ayrıca bkz. Arne Naess, *Ecology, Community and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*, İng. çev. David Rothenberg (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

¹⁷ Bkz. Jay McDaniel, “Physical Matter as Creative and Sentient,” *Environmental Ethics* V (1983): 291-317.

¹⁸ Ferry, hukukî hakların beşerî olmayan varlıklara kadar genişletilmesinin beraberinde getireceği hakikaten derin yansımaları açıkça ortaya koymuştur. Bu genişleme, Aydınlanmanın başlarına kadar geri giden, hümanist bir çağın sonunun gelmesine işaret etmekten başka bir şey olmayacaktır. “Ve bu”, der Ferry, “tabiata ilişkin bu türden yeni heveslerin esas amacıdır. Ağaçların, nehirlerin veya taşların hakları hakkındaki tartışmalarındaki garabetlerin hepsi, şuna dayanmaktadır: Tek hukukî özne insan mıdır, değil midir? Veyahut da, bunun aksine, hukukî statü, eskiden ‘kozmoz’ olarak bilinen, bugün ‘biyosfer’ veya ‘ekosfer’ olarak adlandırdığımız şeylere kadar genişletilme-lidir midir, genişletilmemeli midir? Bu bakış açısına göre, -etik, ahlâkî veya felsefi- insan, başkalarıyla birlikte bu statüyü alacaktır ama, bu statüyü acıklardan sadece birisidir ve [çevrecilere göre] en ez sempatik olanıdır; zira o, aşırılıklarından dolayı, ‘kibir’i ile mütemadiyen en kötü düzensizliği yarattığı uyumlu ve düzenli bir evrenin içinde en az *ortak yaşama ait* olanıdır.” *New Ecological Order*, s. xix-xx.

¹⁹ Örneğin bkz. Christina Hoff, “Kant’s Invidious Humanism,” *Environmental Ethics* V (1983): 63-70; ve Peter Miller, “Animals Have Interests Worthy of Our Moral Interest,” *Environmental Ethics* V (1983): 319-333.

deki üstünlüğünü ileri sürer, (insanların) sahip oldukları hakların usûlüne uygun bir şekilde izah edilmiş ahlâkîliğin dikte ettiği beşerî olmaları kadar genişletilmesini inkâr eder.²⁰

Tabiatın dünyasına ateşli duygusal bağlılığın insanoglu için bir nefretle uyuşamaz olduğu kabul edilmemelidir; Nasyonal Sosyalizmin de kapsamlı bir ideolojiyi ve “tabiatın korunması” için geniş bir hukukî programı kabûl ettiğini hatırlamak güzel olacaktır. İktidarı aldıktan çok kısa bir süre sonra Nazi hükûmeti, modern kapitalist toplumun ve onun mülkiyet ilişkilerinin insanı tabii, organik dünyadaki asıl yerinden sökülmüş olması fikrine hukukî geçerlilik sağlamaya çalıştı. Hayvanları korumayı²¹ ve avlanmayı sınırlamayı hedefleyen kanunların hemen ardından, 1935 yılında tabiatı koruma (*Reichsnaturschutzgesetz*) kanunu çıkarıldı. 1935 kanunlarının başlangıcı, ki Nazi çevre kanunlarının mantığını ve niyetini ortaya koymaktadır, tabiatla ilişkin aynı romantikleştirmeyi ve hâlihazırdaki çevre literatürüne nüfuz eden modern toplumun iktisadî başarılarını hakir görmeyi gözler önüne sermektedir.

Önceden olduğu gibi bugün de orman ve tarlalardaki tabiat, özlem ve sevinç dolu bir nesne ve Almanların yenilenmesinin bir yoludur.

Bizim yerli kırsal bölgemiz ilk durumuna göre köklü bir şekilde değiştirilmiş; onun florası, toprağın ve kozalaklı ağaçların monokültürünün tek yanlı olarak yeniden tahsisi yoluyla olduğu gibi, tarımsal ve orman sınırları tarafından pek çok şekilde başkalaştırılmıştır. Onun tabii habitatı azalırken, ormanlar ve tarlalar için canlılık sağlayan çeşitlenmiş bir fauna da azalıyor.

²⁰ Bkz. Paul W. Taylor, “The Ethics of Respect for Nature,” *Environmental Ethics* III (1981): 197-218.

²¹ Bu kanun, 24 Kasım 1933’te çıkarıldı. Alman İçişleri Bakanı, daha sonra, bu kanunun detaylı bir tahlili ve felsefi gerekçelendirmesini de içeren 300 sayfa aşkın bir kitap yayımladı. Bkz. *Das Deutsche Tierschutzrecht: Bestimmungen zum Schutze der Tiere* (Berlin: Duncker ve Humblot, 1939).

Bu evrim çoğu kere iktisadî zorunluktan dolaydır. Bugün, Alman kırsal kesimiyle ilgili bu türden bir başkaldırının entelektüel ama aynı zamanda iktisadî zararları hakkında aşikâr bir duyarlılık ortaya çıkmıştır.

Alman hükûmeti, tabii Alman güzelliğindeki hemcins vatandaşlarımızın, hatta onların arasındaki en fakirlerinin, payını garanti altına almayı görevi olarak addetmektedir. Bu kanun, netice itibarıyla, Alman hükûmetinin tabiatı koruma düşüncesiyle kanunlaştırılmıştır.²²

“Tabiatı koruma”, anlaşılıyor ki, belirli insan gruplarına, özellikle, Luc Ferry’nin işaret etmiş olduğu gibi, toplumda kök salmamış olanlara, yani “kozmpolitler”e ilişkin insafsız düşmanlıkla mükemmel bir şekilde uyuyordu;²³ zira, bu insanların tevarüs ettikleri kültür, onları sosyal organizmanın bağlılıklarının dışında tutuyordu ve yine bu kim-seler, toprakla bir bağ(lantıya) sahip değillerdi. Ferry şuna işaret etmektedir:

“Nazi kanunlarının felsefi temelleri, çoğu kere, derin ekolojininkilerle örtüşmektedir; bu hiçbir şekilde küçümsenemez; her ikisinde de, (zan altındaki) medeniyete karşı, *ilkel* durumla ilgili olarak ayrı ayrı değerlendirmeye birlikte, tabiat ile kültür arasındaki ilişkilere ilişkin aynı *romantik ve/veya duygusal* tasvirle ilgileniyoruz.”²⁴

2. İlkel Toplulukların Teknolojiye Dayalı Toplumlara Üstünlüğü Miti (Efsanesi)

Pek çok ekolojist, başka farklılıkları dikkate alınmazsa, modern sınaî toplumun çevresel olarak yıkıcı ve manevî olarak boş olduğu;

²² *New Ecological Order*, s. 102’de zikredilmektedir.

²³ Himmler’in, ki kendisi tarımsal ilaçların kullanımının fanatik muhaliflerindendir, bir dizi deneysel organik çiftliğin kurulmasına nezaret etmesi gerçeği, özellikle tutarsız bir şeydir. Himmler’in nezaret ettiği çiftliklerden birisi Dachau’dadır ve bu çiftlik, SS üyelerine yardım sağlayan ilaçlarda kullanmak için organik şifalı bitkiler yetiştirmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bkz. Anna Bramwell, *Ecology in the 20th Century: A History* (New Haven: Yale University Press, 1989): 204.

²⁴ Ferry, *New Ecological Order*, s. 93.

diğer taraftan, teknoloji öncesi toplumların çevreyle uyumlu bir şekilde yaşayamaya daha yakın oldukları düşüncesine katılır. Bu yazarların iddiasına göre; teknoloji öncesi insanın zihni, modern insanın ayrı ayrı varlıklar hâline getirilmiş, onurlu zihniyle karşılaştırıldığında, ekosistemle ahenkle birlikte yaşamaya çok daha uygundur. İlkel toplumdaki insanlar, etrafındaki hayvanları ve bitkileri tanırlar, toprağı kutsal kabul ederler, (kısacası) gerçek ekolojistlerdir.²⁵ Çok popüler çevre yazarlarının birkaçı tarafından ileri sürülen aşağıdaki iddialara bakınız:

“İlkel zihin için insanoğlu ve tabiatın kalını arasında bir kesinti yoktur.”²⁶

Yeryüzünün tanrılaştırılması, “...yazısız her kültürde öyle bir düzenlilikle gözükmemektedir ki, bunu, temel, neredeyse fitrî, bir beşerî idrak olarak düşünebiliriz.”²⁷

İlkel insanların “hepsi, insanoğlunun, ona karşı belirli sorumluklara sahip oldukları daha geniş bir ekolojik topluluğun parçası olduklarını kabul etmeyi paylaşırlar.”²⁸

Bu inanılmaz iddiaları destelemek için ileri sürülen hiçbir ciddî delil yoktur; ortaya konan deliller ise, tamamen farklı ilkel pek çok toplumu ayırt eden değerler ile sosyal bünyedeki çok sayıdaki farklılık ve karmaşıklık konusunda yazarın hadsiz hesapsız cehaletini ortaya koymaktan başka bir şey değildir.²⁹

²⁵ Wallace Kaufman, ki kendisi eskiden *Valşi Arazi Cemiyeti* (*Wilderness Society*) için lobcilik yapıyordu, bu iddiaların hemen her ekolojist tarafından paylaşılan iddialardan birkaçı olduğunu belirtmektedir. Bkz. *No Turning Back: Dismantling the Fantasies of Environmental Thinking* (New York: Basic Books, 1994): 56-70.

²⁶ Devall ve Sessions, *Deep Ecology*, s. 97.

²⁷ Kirkpatrick Sale, *Dwellers in the Land: The Bioregional Vision* (San Francisco: Sierra Club, 1985): 5.

²⁸ Christopher Manes, *Green Rage: Radical Environmentalism and the Unmaking of Civilization* (Boston: Little, Brown and Co., 1990): 173.

²⁹ Stanley Diamond, bize, çevresel yazında sıkça görülen bu türden sosyolojik zıvaların en iyi örneklerinden birini sunmaktadır. Bir noktada, der Diamond, “ilkel toplum,

Martin Lewis, ki kendisi (de) çevresel hareket tarafından kabûl edilen hedeflere sempatiyle bakar, bu ifadeleri, “entelektüel sahtekârlığın”³⁰ sınırında diye betimlediğı, ekolojik literatürün çoğundaki ilkel topluma ilişkin saf romantikleştirmenin örnekleri olarak sunar. Lewis, bütün ilkel topluluklar için evrensel bir uygulamaya sahip olmaktan uzak, bu tür taleplerin gerçekte oldukça az şey betimlediğine ilişkin çok sayıda delil sunmaktadır. Oldukça fazla avlanma ve tarım, ilkel toplumlar arasında bir istisna değil, normdu; üstelik bu etkinliklerin pek çoğı, tabiat için hayli yıkıcıydı.³¹

Sınaî öncesi toplumun bu türden hayalî değerlendirmesiyle ilgili aşağıdaki örneğı dikkate alınız. Bu tür değerlendirmelerle ulaşılan sonuçlar; pek çok ekolojist tarafından benimsenme eğilimindedir ve Amerikalıların çevreye özel sayğı gösterdikleri şeklindeki (medyada bilgiye dayanmayan ve basit tasvirlerle beslenen) gündün güne artan popüler fikri yansıtmaktadır. Bu popüler fikre göre; insan ile tabiat denge ve karşılıklılık içinde eylemde bulunuyordu; dünya, canlı bir varlık olarak görülüyordu ve bütün canlı varlıklara sayğı duyuluyordu. Benim alıntı yaptığım makale, öncü akademik çevre dergisi

ekseni üzerinde ama görelî olarak sabit bir nokta üzerinde sık sık değışerek dönen, denge hâlindeki bir sistem olarak kabul edilebilir. Medeniyet, dahilî bir denge içindeki bir sistem olarak kabul edilebilir; teknoloji veya ideoloji veya sosyal teşkilatlanma, her zaman birbiriyle bağlantılıdır –yani, bir sistemi belli bir yönde ilerlemeye sevk eden şeydir. Bizim hareket duyumuz, kusurlu oluşumuz, ilerleme fikrine katkıda bulunmaktadır. Böylece, ilerleme fikri, medeniyete özgüdür. Ve bizim dinamik denge durumunda varlığını sürdüren ve beşerî ve tabii ritimlerin ifadesi şeklindeki ilkel toplum fikrimiz, medenileşmiş toplumların mantıkî olarak terk edilme-sidir ve medeniyetin bugünkü durumu ile karşılık içindedir.” *In Search of the Primitive: A Critique of Civilization* (New Brunswick, N.J.: Transaction Books, 1974): 172.

³⁰ Martin W. Lewis, *Green Delusions: An Environmental Critique of Radical Environmentalism* (Durham: Duke University Press, 1992): 55.

³¹ Lewis, *Green Delusions*, s. 59-81.

olan, *Environmental Ethics*'te 1990'da yayınlanmaktadır; ve aşağıdaki alıntı, yazarlar Anne Booth ve Harvey Jacobs tarafından verilen sonuçlarla ilgili birtakım ipuçlarını vermektedir:

Farklı kültürler arasında önemli ölçüde farklılık göstermelerine rağmen; yerli Amerikalıların tabii dünyayla olan ilişkileri, tabii topluluklardaki biyolojik bütünlüğü muhafaza etmeye meyilliydi ve bu ilişkiler tarihin uzun bir dönemi boyunca böyle devam etti. Bu kültürler karşılıklı saygı, mütekabiliyet ilişkilerine dayanıyorlardı. Yeryüzünü ve ona benzeyen şeyleri insanoglu kadar canlı ve kendini bilen varlıklar olarak görüp gözettiler. Bu tür ilişkiler, dinî inanç ve törenselleşmiş ayinleri de içeren kültürel unsurlar tarafından yansıtılmakta ve sürekli hâle getirilmekteydi...

Bunun aksine, istilacı Avrupalılar, Avrupa topraklarının boyun eğdirme ve tahakküm, hatta düşmanlık ilişkilerini tatbik eden kültürlerini beraberinde getirdi. Onlar, tabii topluluklarla *birlikte* yaşamaya neredeyse hiç çaba sarf etmediler; aksine, bu toplulukları toptan değiştirdiler. 16. ve 17. yüzyıl Avrupa'sının ekolojik topluluklarının fakirleşmesi o kadar büyüktü ki; oysa, Yeni Dünya'nın ilk yerleşimcileri, hem hârikülâde bir cennet hem de müthiş bir meskun olmamış bölge, ama hakikaten onların bilgi ve deneyimlerinin tamamen dışında bir şey, buldular.³²

³² Anne L. Booth ve Harvey M Jacobs, "Ties That Bind: Native American Beliefs as a Foundation for Environmental Consciousness," *Environmental Ethics* XII (1990): 31.

Booth ve Jacobs, Yeni Dünya'nın Avrupalı yerleşimcilerden önce ilkel bir cennet olduğu şeklindeki bakış açısını benimsemeye hiç de yalnız değildiler. Bir sonraki sene aynı dergide yayınlanan bir makalede, Saroj Chawla; bireyselleştirme ve sayı ile ifade etme eğiliminde olan, Avrupalı Kanadalılar ile Avrupalı Amerikalıların aksine, Dene milletinin (yani, Kuzey Kanada'nın yerli Amerikalıların) "bütüncül bir şekilde düşündüklerini ve arzu ve isteklerini bizzat yerine getirme (*self-fulfillment*) ile içe bakan tefekkürü (*introspective meditation*) ve ayin yönünden kişisel kimlik gelişimine saygı gösterdikleri"ni iddia etmektedir. ("Linguistic and Philosophical Roots of Our Environmental Crisis," *Environmental Ethics* XIII [1991]: 260). "Bu kabileler nezdinde", der Chawla, "insanoglu ve

Bu alıntıda özellikle önemli olan şey, hem yerli Amerikan toplumuna hem de Avrupalı topluma ilişkin yazarın betimlemelerinin, hiçbir şey ifade etmemeleri açısından, aynı ölçüde uydurma olduklarıdır. "16. ve 17. yüzyıl Avrupa'sının ekolojik topluluklarının fakirleşmesi" şeklindeki kapsamlı bir nitelendirmeyi yapmaya imkân sağlayan şey nedir? Bu fakirleşme Avrupa'nın hangi bölgesinde olmuş? Ne zaman olmuş? "Fakirleşme" iktisadî fakirleşmeye mi, yoksa tanımlanmamış "manevî" fakirleşmeye mi işaret etmektedir? Sadece bu iki yüzyıl esnasındaki Avrupa'nın sosyal ve iktisadî tarihine ilişkin herhangi bir bilgiden mahrum olan bir kimse, böyle saf bir genelleme yapabilir. Bu yazarlar, dönemin askerî değişikliklerine (otuz yıl savaşlarına, Almanya'daki çeşit köylü ayaklanmalarına, Fransa'daki din savaşlarına, Orta ve Doğu Avrupa'daki İsveç askerî müdahalelerine) mi işaret ediyorlar? Bir keresinde İtalyan yarımadasının yeni gelişen bölgelerini vuran şiddetli iktisadî krize mi, veyahut da

organik hayatın diğer biçimleri" saygı göstermek ve kutlamak için "birbirinden farklı olarak görülmez" (s. 257). Bayan Chawla'nın yerli Amerikan Antropolojisi'ne ilişkin okuması oldukça mugalâtalıdır; öyle ki, onun bu çerçevede işaret ettiği kabileler arasında Netsilik kabilesi de vardır. Bu kabile, hayat için gösterilen tazim çerçevesinde dünyadaki küçük kız çocuk katlinin en yüksek oranlarda olduğu bir kabiledir. Öte yandan, açıkçası bu gerçek; Netsilik'in, dünyanın sınaî öncesi diğer toplumları gibi, bir taraftan "kişisel kimlik ile arzu ve isteklerini bizzat yerine getirme"yi sağlarken, aynı zamanda "çevreye saygı gösteren ve dolaylı bir şekilde onu koruyan ayinler ile törenler"e giriştikleri (s. 261) şeklindeki daha önemli bir iddiayla karşılaştırıldığında çok da önemli sayılmaz. Diğer taraftan, bahse konu olan Avrupalı nesil için, "toplumun refahı tüketim mallarının sürekli büyümesi ile üretim ve tüketimin mütemadiyen artan düzeyleri yönünden ölçülmektedir" (s. 260); bu da, kendi kendisini yıkan ve çevre için de tahripkâr olan hayat biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu yorumların ışığında, Delhi Üniversitesi'nde yüksek lisansını tamamladıktan sonra, aslında Hindistan'dan Avustralya'nın fundahkları yerine Kanada gibi sınaî şehir toplumuna göç etmesi için Bayan Chawla'yı neyin motive ettiği hususundaki spekülasyonda bulunmaya muhalefet etmek, zor olsa gerekir.

İngiltere’de ve Hollanda, Belçika ve Lüksemburg’da meydana gelen hatırı sayılır ölçüdeki kırsal kalkınmaya mı gönderme yapıyorlar? Yazarlar, Avrupa çapındaki ticaretin genişlemesine ve belli kırsal alanlar aleyhine şehirli nüfusunun artışına mı –ki gelişmeler, 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyılın ortası arasında, Batı Avrupa’daki toprakların büyük bir kısmının tarım yapılmaz ve oturulmaz bir hâle dönüştürülmesini beraberinde getirmiştir-veyahut da bu alanların 17. yüzyılın ortalarından itibaren yeniden iskân edilmeye ve ekilmeye başlanmasına mı işaret etmektedirler? Ve bu eşit olmayan iktisadî gelişmelerin, “ekolojik topluluklar” ve onun varsayılan fakirleşmesiyle ne ilgisi vardır? Son olarak, Yeni Dünya’ya ilk yerleşen Avrupalıların, ki onların pek çoğu oldukça dindardı ve toprağı belli bir hürmetle anmalarından anlaşıldığı üzere toprağı saygı duyan insanlardı, toprağı düşmanca üzerinde çalıştıkları bir şey olarak gördükleri şeklindeki bir iddiayı desteklemek için tarihî bir delilin bir zerresi bile yoktur.

Çevreye yönelik yerli Amerikan davranışıyla ilgili yazarların yaptıkları tasvire göre; makale dipnotlarının, ne yerli Amerikan dini ne de toprak ve onun kaynaklarının Kızılderili düşüncesinde sahip olduğu rol üzerine yapılmış ciddi bir antropolojik çalışmaya atıfta bulunmadığına işaret etmek, belki yeterli olur. Hatta, ekolojik hareketin bir tahlilcisi, eğer ilkel insanların davranışlarından hareketle onların dinî inançları hakkında çıkarımlarda bulunsaydık, Avrupalılar, Amerikalılar veyahut da Japonyalılar ile karşılaştırıldığında, onların tabiatı daha fazla kutsal olarak gördüklerini söyleyemeyeceğimizi ileri sürmektedir. İlkel insanlar, çoğunlukla, bencildirler ve tabii kaynakları kullanmalarında israfçıdır; ve tabiatın güçlerine ilişkin gerçek bir fikre sahip değildirler.³³ Booth ve Ja-

cobs’un denemesinin bilimsel değeriyle ilgili birtakım alâmetler, yazarların, yerli Amerikalıların bütün hayata içten saygı duydukları şeklindeki iddiasından hareketle elde edilebilir: “Her şeyden önce”, der yazarlar, “Yerli Amerikalılar, hayatı destekliyorlardı ve hâlen de destekliyorlar; bütün farklılığına, insicamsızlığına ve elverişsizliğiyle birlikte, etrafında buldukları hayata saygı duyuyorlar ve ondan sevk alıyorlardı.”³⁴ Martin Lewis’in işaret etmiş olduğu gibi, bu tür iddialar, Kuzey Amerikan kabilesine ilişkin çok sayıda ciddi antropolojik çalışma tarafından tehdit edilmektedir; zira, bu araştırmalara göre, yerli Amerikan kabileleri, vahşî hayatın toptan yıkımına girişmiş ve avlanmasını kolaylaştırmak için geniş alanları mütemediyen yakmışlardır. Hatta Lewis, “Orta Batı Amerikanın geniş alanlarının, görünen o ki, sık ormanlarda yangın çıkaran Kızılderililerin devam eden baskısı altında otlu bozkırlara dönüştürüldüğü”nü iddia etmektedir.³⁵ Nihai olarak, ovalı Kızılderililerin ve Güney Batılıların savaşa veya Iroklunun [Kuzey Amerika’da beş büyük Kızılderili aşiretinden oluşan konfederasyona mensup şahıs, ç.n.] mahkûmlara ilişkin muamelesine³⁶ yönelik bakış açılarıyla tesadüfen tanışmış birisi bile, yerli Amerikalıların hemcinsleri insanoğluyla birlikte tutarlı bir şekilde “karşılıklı saygı, müteakabiliyet ve ihtimam göstermeye dayalı ilişkilere giriştikleri” iddiasına ciddi bir şekilde sarılamaz. Öyle görünüyor ki, Booth ve Jacobs, küçük kız katlinin,³⁷ köleliğin,³⁸ yaşlı ve hastaların

³⁴ Booth ve Jacobs, “Ties That Bind,” s. 31.

³⁵ Lewis, *Green Delusions*, s. 65.

³⁶ Şiddete ve savaşa yönelik yerli Amerikan tutumları, Harold E. Driver’in *Indians of North America* (Chicago: University of Chicago Press, 1961): 353-384’te güzel bir şekilde özetlenmektedir.

³⁷ Kuzey Amerika Kızılderilileri arasında “her kültür bölgesinde küçük kız katli tatbik edilmekteydi”. Driver, *Indians of North America*, s. 435.

³⁸ Kölelik; Kuzey Batı sahillerinde, Orta Amerika’da ve Karayip’de yaşayan Kızılderililer arasında herkeşçe kabul

³³ Kaufman, *No Turning Back*, s. 64-65.

öldürülmesinin,³⁹ Kuzey Amerika'nın asıl yerli toplumları arasında bildik pratikler olduğu gerçeğinin farkında değillerdir.

“Beyaz adam” tabii çevresini yağmalamaktan ve ona tecavüz etmekten başka bir şey yapmazken, yerli Amerikan toplumlarının tabiatla uyumlu bir şekilde ve onla beraber yaşadıkları şeklindeki bir bakış açısını desteklemede alıntı yapılan Şef Seattle'in sözleri, çevre literatürünü istilâ eden baştan savma bilginliğin ve özenli tahlillerin kıfayetsizliğinin en açık örneğidir.⁴⁰ Seattle'in çevreci konuşması, ki ekolojistler arasında “Beşinci İncil-i Şerif” olarak bilinir, (“böceklerin kanatlarının hışırtısı” ve “[Kuzey Amerika'ya özgü] çobanaldatanın kasvetli bağırsığı”na gönderme yaparak dillendirilen) tabiatın güzellikleri ve insanın tabii dünyaya candan bağlanışı hakkındaki yavan, abartılı değerlendirmelerin bir araya getirilmesinden ibarettir. “İnsan toprağa tükürürse”, der Şef Seattle, “kendisine tükürmüş olur. Biz toprağın bir parçasıyız; o da bizim bir parçamızdır. Her şey birbirine bağlıdır; bir sülâleyi birbirine bağlayan kan gibi. Toprağa ne olursa, toprağın doğurduklarına da aynısı olur”, vb. gibi.⁴¹ Seattle, ki Duwamish'in şefidir, gerçek tarihî figürken,⁴² ona atfedilen konuşma, gerçekte 1972 yılında -Güney Baptist [Bap-

tist denilen bir Protestan mezhebi mensubu, ç.n.] Kongresi⁴³ için hazırlanan- *Yuva (Home)* adını taşıyan bir filmin senaryo yazarı tarafından yazıldı. Ne var ki, bu konuşma, sonradan yazılmasına rağmen, çevreci yazarlar tarafından mütemadiyen alıntılanmaktadır ve ilkel toplumların teknolojiye dayalı gelişmiş toplumlara göre çevresel olarak daha üstün oldukları şeklindeki bakış açısını desteklemede yardımına başvurulmaktadır.

Modern topluma yöneltilen suçlamalar arasında, sadece, ilkel toplumların suçsuz oldukları şeklindeki bir yaklaşım değil, mülkiyetin özel sahipliğiyle ilgili kurum da yer almaktadır. Kapitalist kurumlar, tabiatın ve onun narin kaynaklarının yağmalanmasına özellikle katkıda bulunmaktadır.⁴⁴ Şüphesiz, çevreciliğin, hayali ilkel toplulukçulukla ilgili ekolojik hareketin yüceltmesini can atarak benimseyen,⁴⁵ pek çok Marksist arasında hızla popüler hâle gelmesinin sebebi budur. Bu çevreci sosyalistler yaptıkları araştırmalarda, örneğin şunları keşfetmişlerdir: Batılılar tarafından kolonileştirilmeden önce, “Üçüncü dünya” nüfusu, “tabiatla uyumluluğun onların hayat biçimlerinin bir özelliği oldu-

gören bir şeydi ve Arizona, Yeni Meksika ve Güney Batı sahilindeki düzlüklerdeki alanlarda tatbik edilmekteydi. Iroklular arasında, öyle görülüyor ki, bir kölelik sistemi hiçbir zaman hayata geçmedi; zira savaş mahkûmları genellikle ölüme kadar giden işkenceye tâbi tutuluyorlardı. Bkz. Driver, *Indians of North America*, s. 387-401.

³⁹ Bkz. Driver, *Indians of North America*, s. 447-448, 454.

⁴⁰ Şef Seattle'in sözleri; her yılki Çevre Günü'nde ihtişamla dillendirilir ve Başkan Yardımcısı Al Gore'un “çevre krizi” üzerine yazdığı *Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit* (Boston: Houghton Mifflin, 1992) kitabında da yer almaktadır.

⁴¹ Bu konuşmadan alıntılar, başka yerlerin yanı sıra, Myers, ed., *Gaia: An Atlas*, s. 159'da görülebilir.

⁴² Seattle, anlaşılıyor ki, diğer Kızılderilileri boğazlamakla ün kazandı. Bkz. Kaufman, *No Turning Back*, s. 59.

⁴³ Rudolf Kaiser, “‘A Fifth Gospel, Almost’: Chief Seattle's Speech(es): American Origins and European Reception,” *Indians and Europe: An Interdisciplinary Collection of Essays*, ed., Christian F. Feest, (Aachen: Rader Verlag, 1987): 505-526.

⁴⁴ Önde gelen Marksist bir çevreci, bugünlerde, sadece bir piyasa sisteminin merkezi olarak plânlanmış bir ekonomiyle yer değiştirmesinin gezegenimizi koruyabileceği; zira, kapitalizmin “doğustan çevreye düşman” olduğu konusunda bizleri uyarmıştır. “Kapitalizm”, ona göre, “ekosistemleri bozmaya devam etmekte ve sosyal adaletsiz yaratmaktadır. 1992 Dünya Zirvesi, Batılı kapitalizmin gerisindeki güçlü müktesep menfaatlerin, çevresel olarak makûl veya sosyal olarak âdil bir dünya toplumu yaratmaya yönelik amaç ve yöntemlerini köklü bir şekilde değiştirme niyetine sahip olmadığını gösterdi”. David Pepper, *Eco-Socialism: From Deep to Social Justice* (London ve New York: Routledge, 1993): i [Alıntı, garip bir sebepten dolayı, kitabın başlığını takip eden sayfada yer almaktadır.]

⁴⁵ Örneğin bkz. James Ridgeway, *The Politics of Ecology* (New York: E. P. Dutton, 1970) ve Barry Weisberg, *Beyond Repair: The Ecology of Capitalism* (Boston: Beacon Press, 1971).

ğu”,⁴⁶ çevreleriyle ekolojik bir dengeye dayalı olarak yaşıyorlardı; ve bugün bilinen anlamda “yoksulluğa”, kolonileştirme öncesi Afrika’da neredeyse hiç rastlanmıyordu.⁴⁷

Pek çok çevrecinin zihninde, saf hâldeki ekolojik meseleler, iktisadî motoru serbest piyasa ve kâr için üretim olan, modern toplumun “çevresel emperyalizm”ine yönelik nefretle iç içe geçmiştir. Ve değişmeksizin gelişmiş kapitalist ekonomiye eşlik eden sınaicilik, kaçınılmaz olarak çoğunluğun zararına gelişir. “Sınaicilik”, denilir, “belki tarihteki en büyük piramit projesidir”; öyle ki, bu proje, üretimin maliyetlerini, “fakirin, gafilin veya gelecek neslin” üzerine yüklemektedir.⁴⁸ Tabiata hükmetmeye yönelik bu çaba, diğer insanların tahakküm altına alınmasıyla yakından ilişkilidir; oysa, kapitalist üretimin ayırıcı vasfı olan bu durum, insan tabiatının yaygın bir özelliği olmaktan oldukça uzaktır. Bundan dolayı, Murray Bookchin bize şunları söyler:

İnsanın tabiata tahakküm etmesinin takdir edilmiş olduğu şeklindeki bir tasavvur, kat’iyen beşerî kültürün evrensel bir özelliği değildir. Zaten, bu mefhum ilkel veya yazısız topluluklar olarak adlandırılan insanların anlayışına neredeyse tamamen yabancıdır. Ben, bu kavramın, daha geniş bir sosyal gelişmeden, yani insanın insana tahakküm etmesinin artışından, yavaş yavaş ortaya çıktığını kesin bir şekilde iddia edemem. Belki, sadece, belirli birtakım yazısız insanların tutumlarının incelenmesiyle, bu tahakkümün ne ölçüde en cana yakın düşünceleri ve bugünkü bireyin en kü-

çük eylemlerini şekillendirdiği konusunda tahminde bulunabiliriz.⁴⁹

3. Modern Sınaî Toplumun Tabiatı İcabi Zehirleyici Olduğu İddiası

Ekolojik hareketle ilgili pek çok öğrencinin aşına olduğu bir konuyla ilgilenme pahasına, modern çevre retoriğinin en tehlikeli boyutu olarak değerlendirdiğim şeye, modern medeniyetle ilişkili olan teknolojinin tabiî habitatın tahribi ve dünyanın kaynaklarının tüketilmesinden insanın bizzat kendisinin insanlıktan çık(arıl)masına kadar pek çok alanda sonu gelmez felâketleri beraberinde getirdiği şeklindeki münakaşaya, temas etmek istiyorum.⁵⁰ Eğer iktisadî sistemimizde ve değerlerimizde önemli değişikliklere gitmediğimiz takdirde; (1) daha önce görülmemiş ölçekte küresel bir açlık, (2) deri kanserinin gelişimine ve dünyanın ekosisteminin tahribindeki bir artışa sebep olacak, stratosferik ozonun incelmeye, (3) kirlilik yoluyla toprağın, denizin ve havanın sürekli tahribi ve (4) karbondioksit ve diğer sera gazları emisyonlarının bir sonucu olarak küresel ısınma, gelecek yıllarda maruz kalmamız aşikâr olan tufanlar arasında yer almaktadır.⁵¹ Yine

⁴⁹ Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy* (Palo Alto, Cal.: Cheshire, 1982): 43.

⁵⁰ Bu türden kıyamet günü senaryoları, çevrenin bozulması hakkında ekolojik hareketin endişeleriyle ilgili Rekabetçi Girişim Enstitüsü’nün mükemmel tahlilinde tasnif edilmekte ve bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır. Bkz. Ronald Bailey, ed., *The True State of the Planet* (New York: The Free Press, 1995).

⁵¹ İlginç olan şu ki, küresel ısınmayla ilgili tahminler, dünyanın, sınaî toz zerrecilerinin (dumanın havadaki asıtlarının) atmosfere salınması (ve bunun sonucunda da güneş ışınlarının uzaya geri yansımaları) sonucunda oldukça ciddi bir oranda soğuyor olduğu şeklinde ekolojistler tarafından daha kısa bir süre önce yapılan tahminleri takip etmektedir. Ronald Bailey, 1971 yılında, bu yönde bir uyarıda bulunmuş olan Ulusal Atmosferik Araştırma Merkezi’nde havayla ilgili konularda çalışan bir bilim adamı olan Stephen Schneider’den bir alıntı yapmaktadır. Schneider, dört faktöre bağlı olarak toz zerrecileri emisyonlarının miktarı

⁴⁶ Michael R. Redclift, “Redefining the Environmental ‘Crisis’ in the South,” *Red and Green: A New Politics of the Environment* içinde, ed., Joe Weston, (London: Pluto Press, 1986): 80-101.

⁴⁷ M. Omo-Fadaka, “Communalism: The Moral Factor in African Development,” *Ethics of Environment and Development: Global Change* içinde, ed., R. Ronald Engel ve Joan Gibb Engel, (London: Belhaven, 1990): 180.

⁴⁸ Christopher Manes, *Green Rage*, s. 228.

de, sınaî toplumla ilgili bu yakın akıbeta ilişkin bu türden senaryolara rağmen; hiçbir senaryo, teknolojinin insan sağlığı için tehlikeli olan pek çok ve artan sayıda kimyevî bileşiği meydana getirmiş olduğu şeklindeki bakış açısı kadar yaygın değildir. Bu sonuç, sadece çevre hareketinin sözcüleri tarafından paylaşılmamakta, medya ve halkın muhayyilesini de esir almış gibi gözükmektedir.

Kimyevî armageddon'un [meydan savaşı; iyi ve kötü kuvvetler arasında son savaşın yapılacağı yer, ç.n.] vahye benzer görüntüsü, ilke defa 1962 yılında Rachel Carson tarafından ortaya atıldı.⁵² *Sessiz Bahar (Silent Spring)*'da Bayan Carson, Amerikan gıda arzının hayli zehirleyici böcek ilâçları ve bütün gıda zincirini kirleten koruyucu katkı maddeleri tarafından zehirleniyor olduğunu ileri sürdü. Bayan Carson'un kitabı o kadar etkili oldu ki, bir tarihçiye göre, 1976 yılında çıkarılan Zehirleyici Maddeleri Kontrol Kanunu'nun maddelerinin belirlenmesinde hayati bir rol üstlendi.⁵³ Onun kitabının yayımından bu yana, mübalâğasız, (on binler

değilse bile) binlerce kitap, makale ve monografi, pek çoğu gündelik kullanımdaki sayısız maddenin kanser üreten tabiatıyla ilgili uyarıları dile getirmiştir. Hatta, 1977'de Michigan Üniversitesinden Profesör Thomas Corbett, ki kendisi kimyevî maddeler ile kanser arasındaki ilişkiler üzerine tanınmış bir uzmandır, bütün insan kanserlerinin tam olarak %80'inin insan yapımı kimyevî kirleticilerin bir sonucu olduğunu ileri sürecek kadar ileri gitti.⁵⁴ Bu tarihten sonra çok daha fazla kimse, oldukça önemli mevkileri işgâl eden politikacılar da dahil, sınaî teknolojinin insanlar için zehirleyici ve önlenemez bir şekilde küresel ekosistemi yok ediyor olduğu şeklindeki iddiada bulunanların korosuna katılmıştır. Bu kimseler, bu süreçte, *varolma sebebi*, mümkün olduğu kadar fazla sınaî maddeyi insan hastalıklarının sebepleri olarak itham etmek olan, muazzam ve sürekli bir şekilde büyüyen bir bürokrasinin desteğini almışlardır.

Bu bakış açısı için epidemolojik bir kanıtlamadan söz edilemez.⁵⁵ Aksine, iddiaya göre, laboratuvar hayvanları üzerinde yapılan tahminî çalışmalar, maddelerin geniş bir kısmının kanserojen içerdiği şeklindeki sonucu destekleyen delillerin esasını oluşturmaktadır. Yine de, hükümet nâzımcıları tarafından yapılan ve çevreciler tarafından teknolojik toplumun şeytanlarının sarıh bir ka-

artması gerektiğini ve bunun da "ortalama yüzey sıcaklığını 3,5 Kelvin kadar azaltacağını" belirtmektedir. "Eğer birkaç yıl böyle devam ederse", der Schneider, "böyle bir sıcaklık düşüşü, bir buzul çağını tetiklemeye yeterli olabilir". (I. S. Rasool ve Stephen Schneider, "Atmospheric Carbon Dioxide and Aerosols: Effects of Large Increases on Global Climate," *Science* [9 Temmuz 1971]: 138'den aktaran, Ronald Bailey, *Eco-Scam: The False Prophets of Ecological Apocalypse* [New York: St. Martin's Press, 1993]: 80). Ve beş yıl sonra, seçkin bir bilim adamı şu uyarıyı yaptı: "Yeni bir buzul çağı tehdidi, bugün, insanoğlu için toplu ölüm ve sefalet kaynağı olarak nükleer savaşla beraber ele alınmak zorundadır." Nigel Calder, "In the Grip of a New Ice Age," *International Wildlife*, Temmuz 1975'ten aktaran, Dixy Lee Ray ve Lou Guzzo, *Environmental Overkill: Whatever Happened to Common Sense?* (Washington, D.C.: Regnery Gateway, 1993): 15.

⁵² *Silent Spring* (Greenwich, Conn.: 1962). Çevre sağlığı taleplerinin ilk dönemleriyle ilgili olarak, çevre hareketinin kamu sağlığıyla ilgili münakaşalarına ilişkin Edith Efron'un çalışması *The Apocalypitics: Cancer and the Big Lie* (New York: Simon ve Schuster, 1984)'a çok şey borçluyum.

⁵³ Efron, *The Apocalypitics*, s. 33.

⁵⁴ Thomas H. Corbett, Tıp Doktoru, *Cancer and Chemicals* (Chicago: Nelson-Hall, 1977): 7'den aktaran, Efron, *The Apocalypitics*, s. 70.

⁵⁵ Belirli bir maddenin kanserojen niteliğini belirlemeden önce, hastalığın gelişimiyle ilgili sağlam verileri beklemenin çılgınlık olacağı şeklindeki bir bakış açısının gerekçesi, 1976 yılında "The Politics of Cancer" hakkında Lesley Stahl'la bir CBS mülakatında Ulusal Çevre Sağlığı Hizmetleri Müdürü David Rall tarafından kısaca ortaya konuldu. Bay Rall şuna işaret etti: "Eğer fareleri ve sıçan verilerini kabul etmezsek, sadece tek bir alternatifle sahip olursunuz; ve insanlara 25 yıl boyunca bu maddelere maruz kalmalarına izin verilir; ve eğer bileşik hakikaten kanserojen bir madde olsaydı, bu 25 yıldan sonra insanda kimyevî kanserojenlerin küçük bir belirtisini bulabilirsiniz." Aktaran, Efron, *The Apocalypitics*, s. 75.

nıtlaması olarak kabul edilen iddialara rağmen; bu testler, tabiatı gereği, ciddi bir şekilde kusurludur ve bu sonuçlara ulaşmada kullanılan istatistikî modelin ötesinde çok fazla bir şeyi kanıtlamaz. Bir örnek olarak, aynı hayvan verilerini farklı istatistikî modeller kullanıp yaklaşık beş milyon kadar değişebilen sakarinin [kalorisi az, şeker yerine kullanılan, eridiği zaman şekerden beş yüz kere daha tatlı toz, ç.n.] kanserojen etkilerindeki farklılıkları elde etmek mümkündür.⁵⁶ Buna ilâveten, değerlerini insanlardaki potansiyel üreme, doğum ve oluş (*carcinogenesis*) ile ilgili tahminde kullanan, canlı(lara ait) dirim etki deneyinin [vitamin ve bunun gibi maddelerin dirimsel etkilerini/etkinliklerini anlamak için yapılan deney, ç.n.] kendisiyle ilgili başka önemli pek çok sorun vardır. Her şeyden önce, laboratuvar hayvanlarında kanserojen olduğu gösterilmiş olan kimyevî maddelerin hakikaten insanlarda kanserojen olup olmadıkları önemli bir sorundur. Bilim adamları, bunun çoğu kere doğru olduğunu ama, kat'iyen her zaman doğru olmadığını belirtmişlerdir. İkincisi, sözünü ettiğimiz dirim etki deneyleri, laboratuvar hayvanlarında keşfedilen bütün tümörlerin, ister iyi huylu ister kötü huylu olsun, insanda kötü huylu hâle geleceğini varsayar.

Sonucusu, ve en önemlisi, testlerin tabiatının kendisi ikna edici değildir; zira, bu testler, zorunlu olarak çok az sayıda laboratuvar hayvanı üzerinde bir maddenin büyük dozlarının uygulanmasının etkilerine dayanır. Bu testlerin etkileri, daha sonra, düz lineer metot kullanılarak, düşük dozların et-

kilerine dönüştürülür. Bunun içindir ki, eğer dozaj x 'in, yüz tane laboratuvar sıçanının her birinde bir tümöre sebep olduğu bulunursa, yüz x dozajın ($x/100$) on bin insanın her birisinde kötü huylu bir tümöre sebep olacağı varsayılır. Ama düşük dozajların etkilerinin başka dozajların hesaplanılmasında kullanılması prensibi, insanoğlunun doza duyarlı eşik sorununu dikkate almayı göz ardı eder ve dahası hiçbir madde için insanlarda hiçbir eşik dozajın varolmadığını varsayar. Bu modelin seçimi, iddiaya göre en muhafazakâr model olmasındandır, en azından güvenlikten yana iş görür. Ne var ki, bunu yapmakla, testlerin kendisi değersiz hâle gelmektedir; çünkü, bu testler hiçbir şekilde insanlara yönelik gerçek riski betimleye hizmet etmemektedir.⁵⁷ Aaron Wildavsky'nin işaret etmiş olduğu gibi, herhangi bir dozaja gönderme yapmaksızın, bütün kimyevî maddeleri bu şekilde "kansere yapan" veya "kansere yapmayan" şeklinde ikiye ayırmak anlamsızdır.⁵⁸ Bu şekilde maddeleri kategorileştirmek, tabiatı icabı potansiyel olarak "kanserojen" içeren maddelerin sayısının oldukça fazla olduğu dikkate alındığında, sadece bilimsel olarak değersiz olmaz; aynı zamanda, belli bir miktarda zararlı olabilecek herhangi bir kimyevî maddenin en küçük dozlarından bile insanları tecrit etmenin mümkün olduğu şekilde yanlış bir izlenim bırakır. Hatta, bu saçma standart⁵⁹; hakikaten, bu alandaki⁶⁰

⁵⁶ National Academy of Sciences, *Saccharin: Technical Assessment of Risks and Benefits*. National Research Council, Committee for Study on Saccharin and Food Safety Policy (Washington, D.C.: National Academy Sciences, 1978): 72 ve 61 vd.'den aktaran, Aaron Wildavsky, "Toxic Torts: Is There any There 'There?'" *Hazardous to Your Health: Toxics, Torts, and Environmental Bureaucracy* içinde, ed., Ronald Hamowy ve Richard Stroup, yakında çıkacak.

⁵⁷ Çevre Koruma Biriminin bizzat kendisi bunu itiraf etmektedir. Bkz. Elizabeth L. Anderson ve Birleşik Devletler Çevre Koruma Birimi (EPA)'nin Kanserojen Değerlendirme Grubu, "Quantitative Approaches in Use to Assess Cancer Risk," *Risk Analysis* III (1983): 281. Burada yazarlar, "riski tespit etmek için değil, risk konusunda güvenilir üst sınırları belirlemek için EPA tarafından doğrusal eşiksiz modelin kullanılmış olduğu" sonucuna varmaktadırlar.

⁵⁸ Wildavsky, "Toxic Torts: Is There any There 'There?'"
⁵⁹ "Sıfır tolerans"a ilişkin bu prensip, 1959'un Delaney Maddesinin [Bu madde, Federal Gıda, İlaç ve Kozmetik Kanunu'nun bir maddesi olup, insanlar ile hayvanlarda kansere sebep olduğu tespit edilen, tarım ilaçları da dahil,

kanunlaştırmaların *tamamına* yön vermesi gereken prensip olarak önerilmiştir ve çevreciler tarafından güvenli bir çevreyle tutarlı tek standart olarak kabul edilir.

Çevre Koruma Birimi (EPA), Gıda ve İlaç İdaresi, Meslekî Güvenlik ve Sağlık İdaresi ve Tüketici Mamûlleri Güvenlik Komisyonu -ki hepsi potansiyel olarak tehlikeli herhangi bir sınaî nüfuzdan/karışmadan halkı ve çevreyi korumakla görevlidir- gibi düzenleyici kuruluşlarda zımnî bir teknoloji karşıtı önyargıya rağmen; bu kuruluşların bulgularını, nefret ettikleri pek çok teknolojiyle çok yakından ilişkili bilimsel bir dünya görüşünün bir ürünü olarak mahkûm eden pek çok “derin ekolojist” varlığını sürdürmektedir. Bunun içindir ki, Andrew Dobson, “modern bilimsel proje”yi “indirge(n)me, parçala(n)ma ve şiddete dayalı kontrolü evrenselleştiren bir

proje” olarak değerlendirmektedir. Ve Bill Devall, tabii çevreyle birlikte “kendilerini özdeşleştirmeye ilgili duyguları öldürmüş” olan “tabiat uzmanları”nı mahkûm etmekte ve “Nazi ölüm kamplarındaki muhafız birlikleri” ile birlikte medeniyetin yağmacılarından, asıl meseleleri görünüşe bakılırsa çevreyi korumak olan insanları mukayese etmektedir.⁶¹

Sonuç

Çevrecilerin retoriği hakkında asıl rahatsızlık veren şey, bu retoriğin her zaman tutarlı bir şekilde korkunç bir cehalet ve basitlik sergiliyor olmasıdır. Her şeyden önce, çevresel sorunlar, esas itibarıyla, iktisadî sorunlardır. Çevreciler, iktisat biliminin konusu olan, zenginliğin üretimi ve dağıtımıyla ilgilenmişlerdir. Temiz hava, temiz su, vahşi hayatın, türlerin muhafazası ve hatta, tabii kaynakların kullanım miktarı ve oranı ile insan nüfusu da dahil, bütün çevre sorunları, hepsi iktisadî tahlile müsait olan sorunlardır. Yine de pek çok ekolojist, iktisadın çevre sorunlarına uygulanmasıyla ilgili sadece en kötü düşüncelere sahiptir.⁶² Onların yazıları, hayli tartış-

gıda katkı maddelerini yasaklar, ç.n.] temelini teşkil eder; bu maddeyle, Gıda ve İlaç İdaresi (FDA), bir gıda katkısı olarak kullanılan bir şeyde hayvan testlerinde kanserojen olduğu belirlenen *herhangi* bir maddeye mani olmaya yetkilidir.

⁶⁰ 1970’te Çevresel Kanserojenlerin Düşük Seviyeleri Üzerine Geçici Komite, [eyaletlerdeki, ç.n.] Sağlık Bakanlarına, şu tavsiyede bulundu: “Kanserojene maruz kalanları için sıfır tolerans prensibi, hâlen bu prensibin yer verildiği kanunların hepsinde muhafaza edilmeli ve aynı şekilde başka kanserojene maruz kalmaları da içine alacak şekilde genişletilmelidir. Sadece, bir kanserojen tarafından bir çevresel kaynağın kirletilmesinin kaçınılmaz olduğunun ispat edilmiş olduğu durumlarda sıfır tolerans prensibi istisna tutulabilir. İstisnalar, kimyevî ve biyolojik analizler ile insan için tahmin edilen riskin belirgin bir ifadeyle ilgili kapsamlı bir kanıtlamayı da içerecek şekilde, sadece en olağanüstü değerlendirme sunulduktan sonra yapılmalıdır. Bütün çabalar, kirlilik seviyesini en alt düzeye indirmeye yönelik olmalıdır. Kirliliğin ve tahmin edilen riskin periyodik olarak gözden geçirilmesi, mecburî hâle getirilmelidir” (Birleşik Devletler Sağlık Servisi, Sağlık Bakanlığına Sunulan Rapor, 22 Nisan 1970, Çevresel Kimyevî Kanserojenlerin Düşük Seviyelerinin Değerlendirilmesi Üzerine Özel Komite, Belge/Kanıt 10, “Chemicals and the Future of Man,” içinde, Hükümet İşlemleri Hakkında Komitenin İdarî Yeniden Teşkilatlan(dır)ma ve Hükümet Araştırması Üzerine Alt Komite öncesi hazırlık tahkikatları, Birleşik Devletler Senatosu, 92. Kongre, 1. Oturum, 6-7 Nisan 1971, s. 181’den aktaran, Efron, *The Apocalypstics*, s. 92).

⁶¹ Andrew Dobson, *Green Political Thought* (London: Unwin Hyman, 1990): 198; ve Bill Devall, *Simple in Means, Rich in Ends: Practicing Deep Ecology* (Salt Lake City: Peregrine Smith, 1988): 48-49. Her iki alıntı da Lewis’in *Green Delusions*, s. 124-125’te yer almaktadır.

⁶² Hatta, pek çok çevreci, iktisattan nefret etmektedir; zira, iktisat bilimi, insan merkezidir ve tabiattaki “anlam” mefhumuna kayıtsızdır. Bunun kadar önemli olan bir şey de, iktisadın, çevre meselelerini maliyetler ve faydalara indirgemesidir. Bir “çevre ahlakçısı”nın işaret etmiş olduğu gibi: “Çevre eylemcileri, tamamen iktisadî akıl yürütmeye dayalı çevre politikasının tabiatın korunması yerine onun tahribine sebep olduğuna inanırlar.” Bryan G. Norton, “Thoreau’s Insect Analogies: Or, Why Environmentalists Hate Mainstream Economics,” *Environmental Ethics* XIII (1991): 248. Ayrıca bkz. Mark Sagoff, “Some Problems with Environmental Economics,” *Environmental Ethics* X (1988): 55-74.

İktisat biliminin küçümsenşi, Hazel Henderson’un çalışmasında en üst noktaya ulaşmaktadır; oysa, onun *The Politics of the Solar Age: Alternative to Economics* (Garden City: Doubleday, 1981) adlı monografisi, cehalet dolu

malı bilimsel iddiaların⁶³ ve özel ve tamamen keyfî değer yargılarına indirgenebilir baştan savma felsefî münakaşaların esasını oluşturmaya eğilimlidir. Yine de çevresel hareket, sınıflaşmış dünyadaki sayısız insanın ilgi ve alâkasını yakalamada başarılı olmuştur. Bunda başarılı olduğunu düşünüyorum; zira ekolojistler, dünya ve onun kaynaklarıyla ilgili ulaştıkları sonuçların eşsiz bir şekilde tarafsız ve diğerkâm olduğuna inanmaları için halkı kandırmayı başarmışlardır. Şüphesiz, bunu, kısmen, -pek çok kimseye özel menfaatler tarafından kirletilmemiş, kozmik objektifliğe ilişkin bir perspektif sunan- "bu gezegen" veya "uzay aracı dünya" gibi terimleri kullanmaları izah eder. Yine de, esas itibarıyla, pek çok, hem de pek çok çevreci, insanoğluna dudak bükerken, tabii dünyanın ihtiyaçlarına yönelik tartışmalı hassasiyetler konusunda hemfikirdirler. Şöyle ki; -Önce Dünya (*Earth First!*)'nin kurucusu- Dave Foreman, şu gözlemede bulunmuştur: "Bizler tabiatın üzerinde bir kanseriz" ve "insan başka herhangi bir türden daha önemli değildir". Yine "saygıdeğer" Thomas Berry, şunu iddia etmiştir: "Bizler, şeytan gibi varlığıyla, dünyanın başının belâsiyiz. Bizler Dünya'nın en kutsal yönlerini ihlâl edenleriz."⁶⁴

insicamsızlıklar ile parça parça ve iç tutarlılığı olmayan iddiaların bir araya getirilmesinden başka bir şey değildir.⁶³ Çevre literatürü, rahatsızlık verecek tarzda sahte bilim çok sayıda örneğiyle doldurulmaktadır; bunların önemli bir kısmı, pek çok monografide ustalıkla çürütülmüştür. Zikredilenlere ilâve olarak, bkz. Kenneth R. Foster, David E. Bernstein ve Peter W. Huber, ed., *Phantom Risk: Scientific Interference and the Law* (Cambridge: MIT Press, 1993); Dixy Lee Ray, *Trashing the Planet: How Science Can Help Us Deal with Acid Rain, Depletion of Ozone, and Nuclear Waste (among Other Things)* (Washington, D.C.: Regnery Gateway, 1990); Julian Simon, *The Ultimate Resource* (Princeton: Princeton University Press, 1987); Julian Simon ve Herman Kahn, ed., *The Resourceful Earth: A Response to Global 2000* (New York: Basic Blackwell, 1984); ve Ben Wattenberg, *The Good News Is the Bad News Is Wrong* (New York: Simon ve Schuster, 1984).

⁶⁴ Dave Foreman ve Thomas Berry'den yapılan alıntılar, Bailey'in *Eco-Scam*, s. 10'da yer almaktadır. Ayrıca, Chellis

Pek çok çevreci-nin ümit ettiği şey, medenî hayatla ilgili ku-rumların ve sanat eserlerinin tahribinden ve nükleer bomba sonrasına ilişkin birtakım kâbuslara benzeyen aşağı yukarı ilkel bir varoluşa geri dönüşten başka bir şey değildir. Bunun için olsa gerek, Edward Abbey şunları yazmaktadır:

Askerî-sinaî devlet önümüzdeki elli yıl içinde dünyadan kaybolup gidecektir. Bu inanç, benim tabii iyimserliğimin esası, yakın gelecekteki daha yüksek bir medeniyetin oluşumuna ilişkin umudumun kaynağıdır: Balık tutarak, avlanarak, gıda toplayarak, küçük ölçekli tarım yaparak ve çiftçilikle uğraşarak yaşayan; ahlâkî, ruhî, artistik ve entelektüel yenilenmeyle ilgili büyük eğlenceler için terk edilmiş şehirlerin harabelerinde yılda bir kez toplanan; mütevazı sayıda dağınık insan nüfusu. -Vahşî hayat, bu insanlar için sadece bir oyun sahası değil; aynı zamanda, onların tabii ve doğuştan yuvalarıdır.⁶⁵

Bu tür ifadeler, son derece dramatiktir; bütün çevre literatüründe, insanoğlunu ve

Glendinning'in deli saçmaları ve onun "Notes toward a Neo-Luddite Manifesto," *Utne Reader*, Mart-Nisan 1990: 50-53'e bakınız. Bay Glendinning, bütün nükleer, kimyevî, video, elektromanyetik ve bilgisayar teknolojilerinin sökülüp atılmasını talep etmekte ve insanoğlunun hâlihazır-daki zihni ve fizikî hastalığının sebebini kapitalizmde görmektedir. Onun *When Technology Wounds: The Human Consequences of Progress* (New York: William Morrow, 1990) adlı kitabı, çevre hareketinin patolojik açıklamasına yönelik övünülecek bir eserdir.

⁶⁵ Edward Abbey, "A Response to Schmookler on Anarchy," *Earth First!*, 1 Ağustos 1986: 22'den aktaran, Christopher Manes, *Green Rage*, s. 241. Manes'in kendisi "her şeyin vahşî bölge olduğu bir dünya"yı özmektedir. "Bu çevreci ütopya tasavvuru", der Manes, "mistik, atalardan kalma ve hatta tehdit edici günümüz çevre siyasetine oldukça uzak gibi gözükmektedir. Oysa insan ırkı, tam da böyle bir dünyaya gözlerini açtı. Böyle bir dünya, binlerce yıl yuvamızdı. Bu dünya, hâlâ, ilkel insanın zeval bulan nüfusuna ait dünyadır. Bu dünya, topluluk, sanat, yaratıcılık ve meraklılıkla ilgili değerleri öğrendiğimiz yerdir. Şimdi, rekabet, sömürü ve bencil tüketimle birlikte, modern dönemin sun'î smai manzarasıyla daha huzurlu olmalıyız şeklindeki bir düşünce, başarılı bir medeniyetin nasıl şeytanlaşan bir tabiata bürünmüş olduğunu gösterir" (s. 240).

onun başarılarının tarihini küçümsemeye yönelik güçlü bir eğilim vardır. Bu, diyeceğim o ki, çevre hareketini, başka başarısızlıkları da dikkate alındığında, ciddi bir şekilde ele alınması gereken tek iddiası olan ahlâkî bir duruştan da mahrûm bırakmaktadır.

Libertarian Studies 12: 1 (Bahar 1996): 161-177. Bu deneme, 1994 yılının Nisan ayında San Antonio, Texas'ta toplanan Farklılık veya Cinsî Sapkınlık konferansında ortaya konan birtakım mülâhazaların genişletilmiş hâlidir.

* "Some Comments on the Environment of the Environmental Movement," *Journal of*

Çeviren: Yusuf Şahin

Amerikan Kısılcığında Dış Politika

Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası

Ramazan Gözen

Körfez Savaşı, sadece Orta Doğu bölgesinin değil, hatta 20. yüzyıl dünya politikasının en önemli dönüm noktasından biridir. Savaş, bölgesel dengeleri temelden etkilediği gibi, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinde de katalizör görevi yapmıştır. Körfez Savaşı'nda kaçınılmaz olarak çok kritik bir pozisyonda olan Türkiye'nin, böylesi önemli olaya dönük dış politikası da, en az Körfez Savaşı kadar ilginç, çarpıcı ve tartışmalı olmuştur.

Bu kitapta, Türkiye'nin Körfez Savaşı politikasının analizi yapılmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin nasıl bir kısıkaç altında kaldığı, Körfez Savaşı girdabına nasıl düştüğü, Türkiye'nin Körfez Savaşı politikasının oluşumunda hangi faktörlerin rol oynadığı, bu süreçte oldukça aktif bir rol oynayan ve ön plana çıkan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, böyle bir dış politikayı niçin, nasıl ve hangi şartlar altında oluşturduğu ve nihayet, Türkiye'nin Körfez Savaşı politikasının ortaya çıkardığı sonuçların Türkiye'yi ve Türk dış politikasının nasıl etkilediği sorularına cevaplar bulacaksınız.

LiBeRTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...
